

désből kerülhetett a szöveg olvasója által elfogadott egyes accusativusi helyett. Szerintünk is ez a helyes. Így csak az egy Chipert nevezzük ugyan jocularornak, de ez aztán egészen bizonyos; míg ha többes accusativussal mind a négyet annak vennők, folyton kellene gyanakodnunk, hogy csak az olvasási szabadalommal éltünk vissza.

Különben az kétséget sem szenvedhet, hogy a jelen esetben szintén jocularor-teleppel van dolgunk. Az eddigi oklevelek tanulsága szerint a királyi jocularorok mindig többen voltak, egész testületet képeztek s a haszonélvezetül nekik bocsátott telek és telep mindig róluk neveztetett el. Erre vonatkozólag a jelen esetben is érdekes tudnunk, hogy a Csallóközben, Duna-Szerdahely mellett, ma 11 szomszédos apró falu viseli a Karcsa nevet. Köztük Kulcsár-Karcsa, Solymos-Karcsa, Királyfia-Karcsa világosan azt bizonyítják, hogy nevöket a bennök lakó régi várnépektől kapták. Így kaphatta nevét Etri- vagy Etre-Karcsa a IV. Béla idejében pörlekedő hatalmas Eturu-tól vagy Etürütől, a hozzá közel fekvő Sipos-Karcsa pedig attól a jocularor-testülettől, melyből 1253-ban Chiper és rokonai, valamint a többi falubeliek is, Etürü miatt törvény elé kerültek.

SEBESTYÉN GYULA.

OLÁH MIKLÓS CSALÁDI VISZONYAI ÉS HUNGARIÁJA.

«Havaselföldön — úgymond Oláh — elődeinktől fogva a mi időnkig két nemzetség, a *Dáni* és *Draguli*, vetélkedett a vajdaságért. Hunyadi János idejében *Drák* (Dragula) vajda ragadta meg a hatalmat, részint megölvén, részint kihajtván a Dániakat. Az ardgyesi Manzillának Marina nejétől két fia lett: *Stantzul* és *Stojan*. Stantzulnak is két fia született, úgy mint Dán és Péter. Stojan pedig vagy István engemet, Miklóst, Mátét, Ursulát és Ilonát nemzé.

«Megkerítvén Drák a vajdai hatalmat, a nagybátyámat, Stantzult, lefejezteté; István, az én atyám, még fiú lévén, szerencsésen Mátyás királyhoz menekült, a ki őt több ízben vissza szándékozik vala vinni országába, a mit nemcsak az

atyámtól, hanem Bornemisza Jánostól és Sárkány Ambrustól hallottam, a kikkel az atyám vitézkedett volt.*

«De atyám látván az uralkodás viszontagságait, inkább Erdélyben akart magán-emberül élni, s feleségül anyámat Sturzár Borbálát vevé.

«Idővel a Dáni nemzetségből való Michne, közel rokonunk, okos és kemény ember (vir consilio magnus et manu stranuus) lett vajdává. Ez 1510 tájban a hitetlen boéroktól, kiket a török segít vala, elűzetett nejével, Mircse fiával, meg leányával, kit, mint hallottam, azután a moldovai vajda vett feleségül. Ulászló királytól engedelmet és védelmet kapván, Szebenben szállott meg Michne. Ott valamely napon az atyám és vingárti Horváth János őt a templomból a szállására kísérvén, egy rácz ember, Jaxith Demeter, lesből szinte a kísérők kezei között három-négy sebbel ölé meg. A királyi védelem megsértése miatt felbuzdulván a nép, a házat, a melybe a gyilkos futott, megrohaná, s valaki a tömegeből meglövé.

«A két nemzetség mai napig verseng egymással. Mind-egyik a maga emberét igyekszik hol a magyarok, hol a törökök segítségével vajdává tenni. A győztes a másik nemzetségből minden gyanúst megölet vagy megcsonkít. Ez történt minap is. Argyesi Péter, Stantzul fia, a kit megemlítettem, azt írta Magyarországból nekem (Brüsselbe), hogy Mahomed basa őt havaseli vajdává tette volt: de rövid idő múlva a török sereg más vajdát hozott a másik nemzetségből. A két hadsereg közt ő (Péter) a másik vajdával külön viaskodván, ezt a lováról leejtette. De midőn meg akarta volna ölni, a hitetlen boérok megszabadíták, őt magát megfogák, s orrát elvágván, elhajták. Úgy reményli mégis, hogy meg fogja boszúlni a rajta ejtett meggyalázást.»**

E kis történeti elbeszélés is mutatja, milyen vala Havas-elföldnek állapota a XV. század másik s a XVI. század első felében. Lássuk még az Oláhok saját történeteit.

Mindjárt itt jegyezzük meg, hogy az «*oláh*» tulajdon-

* Deo sibi propitio confugit ad Mathiam regem, qui, ut ab ipsomet patre et Joanne Bornemisza ac Ambrosio Sárkán comitibus in Hungaria, qui cum patre una sub rege militabant, postea audivi, decreverat eum saepe numero ad regnum cum exercitu reducere.

** Oláh Miklós ezt Brüsselben írta, 1536 tájban.

névvé lett, mint a Corvinoknál volt, mielőtt Hunyadról kezdtek magokat nevezni. Tehát *Oláh István* Erdélyben élt, mint olvastuk. Első okleveles megemlézése — tudtomra — 1504-ben történik, midőn szászvárosi király-bíróságra kívánt jutni. A szászvárosiak ellenezik; a királyhoz is folyamodnak, mert nekik nemes ember nem kell, mi a kiváltság ellen volna. A király azt felelé, hogy se Oláh István, se más nem fog királyi bíróvá lenni, a kiváltságok megsértésével.*

Mind a mellett Oláh István már 1505-ben királyi bíró a szászvárosi székben. Úgy látszik, tisztét a szászok megalégedésével vitte. A székelyek ellen, kik a királyfiú születésére az ökörsütés miatt fellázadtak, Istvánunk 16 lovassal ment Tomori Pálnak segítségére (in ejus auxilium sedecim equites Stephanus Olahus pater meus misit — írja Oláh Miklós).

Oláh Istvánnak, mint láttuk, két fia vala, Miklós és Máté. Amaz az egyházi pályára lépett, Máté úgynevezett világi állapotban maradt. Atyjok, István, 1520-ig viszi a királyi bíróságot, de akkor már öregnek mondja az oklevél. Mert II. Lajos király azt írja a szebenieknek, hogy nemes szászvárosi Oláh Mátét a szászvárosi királyi bíróságba nevezte ki, hogy atyjának halála után, a ki már öreg, következék abba a tisztbe. Ugyanazon 1520. évben Zápolyai János, erdélyi vajda, is ajánlja a szebenieknek Oláh Mátyást, különösen azért is, mert annak édes bátyja, Miklós, a pécsi püspök, Zápolyai Györgynek nagyérdemű titkára. (Quare nos propter servitia magistri Nicolai Oláh secretarii Reverendissimi domini episcopi Quinqueecclesiensis, fratris nostri charisimi, has nostras (literas) ad amicitias vestras dandas duximus, rogantes, velint nostri etiam respectu id negotium habere commendatum, et Matheum ipsum ad possessionem ipsius judicatus introducere et in eo tueri et conservare juxta regiam commissionem.) Még maga, a pécsi püspök is ajánlja Mátét a szebeni tanácsnak.** Többet nem is tudok Oláh Mátyásról, mint azt, hogy 1536 tájban még élt a tisztben.

* «Præterea introitum *Stephani Oláh* in judicatum regis Zazwaros percipimus contra privilegia nostra. Regiæ maiestati declaravimus; sua majestas nobis superinde consensum dedit responsum ita, quod nec ipse neque alius in aliquo judicatu contra privilegia nostra se debet.» Amlacher, Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt Broos etc. A 71. lapon.

** Urkundenbuch der Stadt u. des Stuhles Broos. A 91—93. lapokon.

Oláh Miklós tehát 1520-ban a pécsi püspök, Zápolyai Györgynek secretariususa vala. Nemsokára Lajos király és neje, Mária királyné Budára hívák, hol a secretariusok és tanácsosok között foglalt helyet (in Secretariorum et Consiliariorum suorum numerum cooptaverunt). A szerencsétlen mohácsi ütközet után Mária királynét követé, ki őt annyira megkedvelte, hogy magával vitte Belgiumba, midőn őt 1531 október 4-én V. Károly császár és bátyja az ország kormányzójává tette.

Oláh Miklós, a tudománya, a görög és latin nyelvben való jártassága által (ob excellentem omnium bonarum artium ac linguarum Græcæ et Latinæ cognitionem ac.) kitűnt ott. Mária követül küldvén Ferdinándhoz, hol sokáig kellett tartózkodni, ez elkérte Máriától s zágrábi püspökké és magyarországi kancellárrá tevé. 1543-ban Oláh Ferdinánd királyt Német- és Csehországba elkísérvén s mind nagyobb érdeművé válván, az eгри püspökséget nyere el, vagy, mint maga a király írja, őt a zágrábi püspökségből az egribe tette által, mely első az országban a két érsekség után (cuius secundum archiepiscopatus in eodem regno Nostro prima semper dignitas et amplitudo fuit). 1548-ban a király Miklóst, az atyjafiát Mátét és húgait, meg Máténak és ezeknek minden örökösait új nemesekké tevé (nova nobilitate donamus).

Végre Oláh Miklós 1553-ban esztergami érsekké és primássá lőn, tehát az országnak legmagasabb egyházi méltóságára emelteték.

Oláh Belgiumban 1536 tájban írta meg a «Hungaria» című munkát, mely két könyvből áll. Az első *Magyarország leírása*; a másik *Attilának történetei*. Csak az első könyvet ismertetem egy-két tollvonással. — Magyarország részei:

1. *Nyugati Magyarország* (Hungaria occidentalis), a Duna jobb partján;

2. *A Száván inneni és túli rész*. A Száván innen, tehát a Száva és Dráva közt, nyugat felé van *Tótország* (Sclavonia Hungarica), melynek megyéi: Zágráb, Varasd, Posega, Valpó és Valkó. — Kelet felé van a *Szerémség* (Sirmium).

A Száván túl van *Horvátország* és *Bosznia*; a boszniai püspökség, Nándorfejérvár, hasonnevű várossal, mely Szerbország fővárosa. Ez a vár, Magyarország köfala, 1521-

ben veszvén el, útja nyílt a töröknek az ország pusztítására.

3. *Tiszántúli Magyarország* (Hung. Trans-Tibiscana). Úgy-mint:

a) *Oldhország* vagy *Havaselföld* (Valachia major, quo et Transalpinia vocatur). Az én időmben, úgymond, *Rad* a vajda, ki *Tirgovistben* székel (*Radwl in Targavistya*). — «Az oláhok keresztyének, csak hogy a Sz. Lélek származására nézve a görögöket követik, s némely tűrhetőbb czikkeben különböznek a mi egyházunktól».

b) *Moldávia*. Ennek vajdája most Péter. A moldovai vajda a magyar királynak hűséget esküszik, mint a havaseli. (Haud aliter hic quoque, quam ille, iuramentum prostat regi Hungariæ fidelitatis exhibendæ.)

c) *Erdély* (Transilvania). Ebben négy nemzet lakik: magyar, székely, szász, oláh. A szászok, úgymond, német kolóniák, kiket Nagy Károly vitt oda (per Carolum Magnum eo traductæ). Az oláhokat római kolóniáknak mondják, a mit nyelvök, meg az ott talált római pénzek bizonyítanak. Már előbb mondta Oláh, hogy Havasel hajdan *Flaccianak* neveztetett volt, Flaccusról, ki a római kolóniákat oda vitte. (Transalpina olim a *Flacco*, qui colonians Romanorum eo deduxerat, *Flaccia* vocata fuisse dicitur.) — Nagy Károly, mint az erdélyi szászok telepítője, és Flaccus, mint az oláhok telepítője, csak mesébe valók.

d) *Temesi vidék* (provincia *Themesiensis*). Íme Oláh Miklós diplomatai hűséggel írja le a magyar korona országait a XVI. század elején. Leírásában meg-megemlíti azon kornak nevezetességeit, gyakran Mátyás királyról közölvén jeles tudnivalókat, s magáról sem feledkeztél meg. P. o. Nagy-Váradon Sz. Lászlónak nagy lovas ércszobrát (statua equestris divi S. Ladislai ærea, ingentis molis) meg az épületek nagyszerűségét dicséri, melyeket Turzó Zsigmond püspök «az én hajdani nevelőm (meus olim nutritius), úgymond, rakatott». Dévény váráról beszélvén, Bornemisza Jánosról emlékezik, kit mintegy második atyjának (mihi certe alterum parentem) tisztel. Hozzá teszi, hogy a gyermektelen Bornemisztától se nem kért, se el nem fogadott volna örököt, mint más sokan tettek (apud quem, licet ἀτεκνον ὄντα nec captavim, nec acceperim,

ut plerique alii, hæreditatem). — Szászvárost nemzetsége örökös biróságának nevezi (*Zaz-varos, cuius præfectum, nobis-hereditaria*, Matthæus Olahus frater fungitur), mit ugyan nem lehet vala mondani.¹

HUNFALVY PÁL.

HEGEDŐS SEBESTYÉN.

Egy XVI. századbéli — minden valószínűség szerint — magyar versszerzővel találkozunk Kassa város 1561-ik évbéli jegyzőkönyveiben. Gúnyverset írt s a város magyar nemzetiségű lakosait felháborítja vele. Vallási és politikai okok játszottak közre. A magyarság 1536 óta, mikor Kassát áru-lással János király kezére játsszák, 1552-ig, mikor a város Ferdinándra visszaszáll, uralkodó elem volt s fájt neki, hogy az utóbb említett évvel leszorúlt az első helyről; talán nem is egészen ok nélkül gyanúsítják őket a németek azzal, hogy János Zsigmondhoz szítanak; másrészt a kálvinizmus nálunk karöltve lép fel a magyarsággal. Itt Kálvin vallását talán benzédi Székely István (1550), de minden bizonynyal Szegedy Gergely (1557) hirdette. Huszár Gál is (1560) hajolhatott e nézetekhez; versszerzőnket azzal gyanúsítják, hogy «éneket mondta volna, hogy szerez az eretnek Gál paprul».²

A magyarságot megbotránkoztató gúnyvers 1561-ben a napyhétén látott napvilágot s a dolog vizsgálat alá kerül.³

¹ Nicolai Olahi, metropolitæ Strigoniensis, Hungaria et Attila. Libri duo. Nunc primum ex codice Cæsareo, Olahi manu emendato, conjunctim editi. Ab Adam Francisco Kollario, Pannonio Neosolensi. Vindobonæ, 1763.

² Figyelő. 1885. 330. lap.

³ FERIA sexta Magna. Venerunt in domum domini iudicis notario præsentate statim post summam missam domini civis Sigismundus Zaba (= Szabó) literatus, Joannes Lippai, Ladislaus Zabo pannicida, Joannes Nehez, Benedictus Pap, Benedictus Nitray, Franciscus Zech, Paulus Apotecarius et accusarunt accersitum Sebastianum Hegedeos, quomodo ipse in contumeliam et opprobrium civitatis totius et præcipue ipsorum cantilenam quandam ipsorum famæ in derogamen edidisset et composuisset. Cui ipsi contradixerunt omnino, affirmantes se nunquam factiosos fuisse, sed fideles sacratissimæ Maiestatis cupieruntque, ut ille in carcerem statim mitteretur tamdiu, donec ipsi probarent ipsius hoc esse factus ad caput ipsi loquentes. Si hec ille non probaverit, quod de ipsis in ea cantilena scripsit. Itaque ipse Sebastianus omnino negat hec et dixit: Bator feiemwel yryem meg, ha en zerzettem. Et sic ivit in carcerem. Ipsi autem petiverunt literas ad oppidum Galzeechy, ut testimonia colligerent, quas iudex illis scribere iussit. (Kassa város 1561. évi jegyzőkönyvéből.)